

РІЗНІ РАЗОМ

ПОСІБНИК ЗІ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ОСВІТНІХ
ПРОГРАМ ДЛЯ РОМСЬКИХ ЖІНОК І ДІВЧАТ

РІЗНІ РАЗОМ

ПОСІБНИК ЗІ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ОСВІТНІХ
ПРОГРАМ ДЛЯ РОМСЬКИХ ЖІНОК І ДІВЧАТ

Проект впроваджується
Закарпатським обласним
фондом “Благо” за технічної
підтримки ООН Жінки в Україні
та за фінансування Жіночого
фонду миру та гуманітарної
допомоги ООН (WPHF), гнучкого
та оперативного інструменту
фінансування, що підтримує
якісні заходи для підвищення
спроможності місцевих жінок у
запобіганні конфліктам, реагуванні
на кризи та надзвичайні ситуації
та використання ключових
можливостей миробудівництва.

**ЦЕЙ ПОСІБНИК ПІДГОТОВЛЕНИЙ
ЗА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
ЖІНОЧОГО ФОНДУ МИРУ ТА
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ НАЦІЙ
(WPHF), АЛЕ ЦЕ НЕ ОЗНАЧАЄ,
ЩО ВИСЛОВЛЕНІ В НЬОМУ
ПОГЛЯДИ ТА ВМІСТ Є ОФІЦІЙНО
СХВАЛЕНИМИ АБО ВИЗНАНИМИ
З БОКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ
НАЦІЙ.**

ДЛЯ КОГО ЦЕЙ ПОСІБНИК?

Цей посібник створений для українських і ромських жіночих організацій громадянського суспільства, які прагнуть розширити освітні можливості для жінок і дівчат ромського походження у своїх громадах. Він стане у пригоді тим, хто хоче допомогти жінкам здобути нові знання, навички та ресурси для особистого розвитку, кар’єрного зростання та активної участі в житті суспільства.

Посібник базується на практичному досвіді тестової освітньої програми, розробленої ЗОБФ Благо у співпраці з 3-ма ромськими і 6-ма українськими жіночими ОГС. Ця програма була впроваджена у п’яти громадах - м. Одеса, м. Ужгород, м. Берегове та с. Середнє, Закарпатської області, а також м. Золотоноша, Черкаської області - і адаптована до потреб учасниць, враховуючи їхні реальні виклики.

Цей посібник містить рекомендації, як розробляти та адаптувати освітні програми для жінок і дівчат ромської громади, забезпечуючи їм рівний доступ до знань і розвитку. Ми сподіваємося, що він допоможе громадським ініціативам створювати інклюзивні та ефективні освітні можливості, які сприятимуть

зміцненню ролі ромських жінок у суспільстві.

Для тренерів та тренерок:
використовуйте посібник як методичний матеріал для підготовки та проведення занять.

Для громадських організацій:
адаптуйте запропоновані модулі та вправи під потреби ваших громад.

Для активісток і активістів:
використовуйте посібник як джерело інформації для адвокаційної роботи та розширення прав жінок у ромських громадах.

Цей посібник не є статичним документом – він може адаптуватися під ваші потреби та розширюватися новими кейсами, досвідом та методиками. Ми закликаємо всіх, хто працює у цій сфері, ділитися своїм досвідом та зворотнім зв’язком, щоб разом робити освіту більш доступною та інклюзивною.

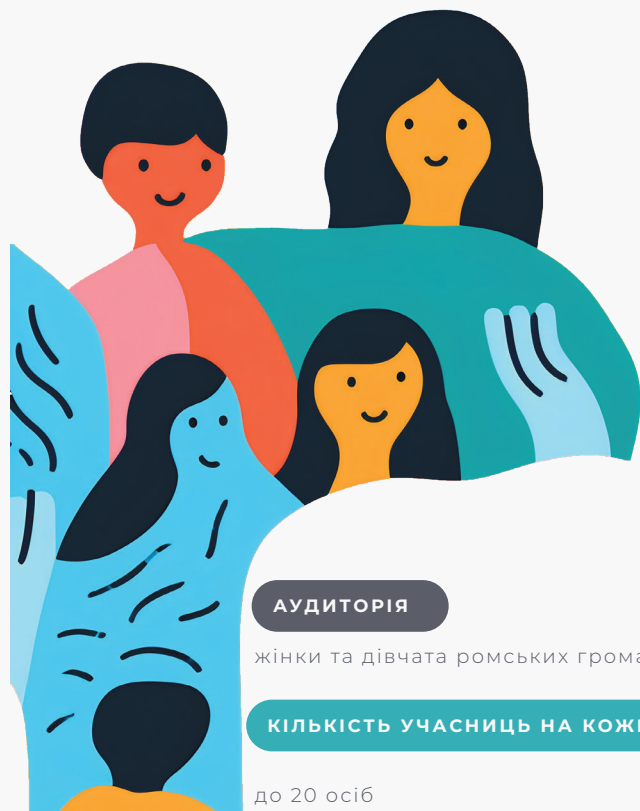
Елеонора Кулчар,
керівниця проекту,
директорка ЗОБФ Благо

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОГРАМУ	10
МАЛЕНЬКА ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ПОСІБНИКА	12
ЩО ТАКЕ ІНКЛЮЗІЯ В ОСВІТНІХ ПРОЄКТАХ?	18
ЯК ЗАЛУЧАТИ МАРГІНАЛІЗОВАНІ ГРУПИ ДО СВОЇХ ПРОЄКТІВ?	23
ДОРОЖНЯ КАРТА	25
ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ	34
МЕРЕЖУВАННЯ	44

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОГРАМУ

6 ТРЕНІНГІВ

1 ПІДСУМКОВА СЕСІЯ

АУДИТОРІЯ

жінки та дівчата ромських громад (16-60 років)

КІЛЬКІСТЬ УЧАСНИЦЬ НА КОЖНОМУ З ТРЕНІНГІВ:

до 20 осіб

ПРОГРАМА БУЛА ВПРОВАДЖЕНА У П'ЯТИ ГРОМАДАХ:

м. Одеса
м. Ужгород
с. Середне (Закарпатська область)
м. Берегово (Закарпатська область)
м. Золотоноша (Черкаська область)

4 МОДУЛІ

1

ПРАВА ЖІНКИ В РОДИНІ

ПРАВА ЖІНКИ У СУСПІЛЬСТВІ

2

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА
ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

ТРЕНІНГ З САМОЗАХИСТУ ДЛЯ ЖІНОК З ЕЛЕМЕНТАМИ WENDO

3

РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ ТА МЕТОДИ
ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї

ПІДПРИЄМНИЦТВО ДЛЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК

4

СИЛЬНІ РАЗОМ - ПІДСУМКОВА ФІДБЕК СЕСІЯ ТА ОЦІНКА
УСПІШНОСТІ ПРОГРАМИ

МАЛЕНЬКА ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ПОСІБНИКА

Жінки та дівчата ромської громади в Україні часто стикаються з численними бар'єрами на шляху до освіти та особистого розвитку. Це твердження є настільки усталеним, що іноді звучить як кліше, яке автоматично супроводжує будь-яку розмову про освітні ініціативи для ромських жінок. «Дискримінація, економічні труднощі, ранні шлюби та багатодітність» – цей перелік проблем стоїть поряд зі словом «ромка» навіть у Вікіпедії. Ми настільки звикли до цієї формули, що часто несвідомо сприймаємо ромську жінку не як особистість із власною історією, амбіціями та можливостями, а як уособлення цих викликів.

Однак такий підхід не лише звужує бачення реальності, а й може призводити до ще глибших проблем. Адже, вирушаючи на допомогу «страждаючим та маргіналізованим» жінкам, ми ризикуємо несвідомо диктувати їм, що для них краще, що їм потрібно і як вони мають жити. Такий підхід позбавляє їх суб'єктності, перетворюючи навіть благородні ініціативи на ще одну форму патерналізму. Саме з усвідомленням цього ризику десять жіночих організацій – чотири ромські та шість українських – об'єднали зусилля, щоб створити освітню програму, в якій навчатися будуть всі: і аудиторія, і тренерки, і організаторки.

Цей посібник є результатом співпраці та прагне не лише передати знання, а й змінити спосіб, у який ми говоримо про освіту ромських жінок. Освіта може стати ключем до змін, допомагаючи жінкам здобувати нові навички, ставати фінансово незалежними та впевнено інтегруватися в суспільство. Однак, перш ніж створювати навчальні програми, важливо поставити питання:

**ЧОГО САМЕ ПРАГНУТЬ
РОМСЬКІ ЖІНКИ? ЯКІ
ЗНАННЯ ЇМ НЕОБХІДНІ?
ЯКІ ФОРМАТИ НАВЧАННЯ
ДЛЯ НИХ НАЙБІЛЬШ
ЗРУЧНІ?**

**ІНІЦІАТОРОМ ПРОЕКТУ СТАВ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «БЛАГО»,**

заснований ромською жінкою у 2003 році в Ужгороді. Протягом понад 20 років наша діяльність зосереджена на освіті ромських дітей, забезпеченні рівних можливостей для навчання та дошкільного розвитку. Окрім роботи з дітьми, «Благо» активно співпрацює з батьками, мотивуючи їх підтримувати освіту своїх дітей, пояснюючи її значення та цінність, а також допомагаючи в організаційних питаннях, таких як вступ до школи.

З 2019 року ЗОБФ «Благо» координує роботу REYN-Україна – частини великої міжнародної мережі REYN, що об'єднує освітян, соціальних працівників, медиків, батьків, представників влади, організації та волонтерів, які працюють з ромськими дітьми та прагнуть підвищувати власний професіоналізм. Завдяки співпраці у рамках цієї мережі до проекту долучилися ще три ромські організації: «Романі Рота» (м. Золотоноша, Черкаська область), Благодійний фонд «Планета Добрих Людей» (м. Одеса) та ГО «Терніпе» (м. Львів).

Спільними зусиллями ми визначили основні та найбільш актуальні освітні потреби для жінок і дівчат наших громад, розробили тематику тренінгів та створили умови для реалізації освітньої програми. Серед ключових тем, обраних для навчання:

ПРАВА ЖІНОК У РОДИНІ ТА СУСПІЛЬСТВІ

Традиційними обов'язками жінки в ромських родинах є ведення господарства та виховання дітей. Домашня праця сприймається як щось само собою зрозуміле, через що її цінність часто залишається непоміченою. Разом із суспільними упередженнями це призводить до того, що жінки не завжди усвідомлюють свої права, не звертаються по допомогу та відчують відчуженість від світу. Тренінги з цієї теми мали допомогти жінкам зрозуміти свої юридичні та соціальні права, отримати знання та навички з їх захисту.

СЕКСУАЛЬНЕ ТА ГЕНДЕРНО-ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО

Розуміння власних кордонів, вміння розпізнавати насильство та знання про можливості захисту допомагають жінкам знаходити вихід із складних ситуацій. Навчальні модулі включали практичні кейси, інтерактивні вправи та консультації з юристами та психологами.

РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ТА КОНТРАЦЕПЦІЯ

Доступ до медичних послуг та обізнаність у питаннях планування сім'ї залишаються викликом для жінок у ромських громадах. Освіта у цій сфері дає жінкам можливість приймати усвідомлені рішення щодо власного тіла та здоров'я. Програма включала консультації з лікарями, роз'яснення щодо методів контрацепції та репродуктивного здоров'я, а також практичні рекомендації з догляду за власним тілом.

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА КАР'ЄРНІ МОЖЛИВОСТІ

Навички підприємництва, знання ринку праці та підтримка у працевлаштуванні дають жінкам більше впевненості у власних силах. Цей блок навчання знайомив учасниць з прикладами успішних соціальних підприємств створених жінками з досвідом вимушеного переміщення та тих, що постраждали від торгівлі людьми, а також з розповідями про успішних жінок ромського походження.

На наступному етапі до проєкту долучилися українські жіночі громадські організації, які мають досвід роботи з обраними темами - ГО "Д.О.М.48.24", ГО "Сучасні жінки Луганщини", ГО «Покровська правозахисна організація «Щит», Карпатська Агенція Прав Людини «Вестед», ГО "Жіночий інформаційно-консультативний центр". Кожна з них привнесла в програму свої напрацювання, тренінгові матеріали та методики, перевірені роками практики. Результатом стала програма, яка враховувала досвід різних організацій, але водночас залишалася гнучкою, пристосованою до конкретних умов та потреб ромських учасниць.

КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ЗНАННЯ, ЯКІ РОМСЬКІ ОГС ПРИВНЕСЛИ У ПРОЄКТ:

- РОЗУМІННЯ АУДИТОРІЇ ТА ЇЇ ПОТРЕБ;
- СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ ТА ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ СЕРЕД УЧАСНИЦЬ;
- ІНСАЙТИ ЩОДО КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ І ТРАДИЦІЙ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ.

КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ЗНАННЯ, ЯКІ УКРАЇНСЬКІ ОГС ПРИВНЕСЛИ У ПРОЄКТ:

- ЕКСПЕРТНІСТЬ У ТЕМАХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ, ПРАВ ЖІНОК, СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА;
- ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГІВ ТА РОЗРОБКИ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ;
- МЕТОДИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ, ЯКІ ДОПОМАГАЮТЬ ЕФЕКТИВНО ПЕРЕДАВАТИ ЗНАННЯ ТА ЗАЛУЧАТИ ЖІНОК ДО НАВЧАННЯ.

Ця програма є першою і унікальною у своєму роді, хоча читаючи цей посібник, можливо, ви відзначите, що певні речі написані тут є очевидними. Однак, попри очевидність, існування інклюзивних освітніх проєктів в Україні все ще є рідкістю. Результати нашої програми показали, що адаптація навчального процесу до реальних потреб ромських жінок значно підвищує їхню мотивацію до навчання. Багато учасниць відзначали, що вперше відчули себе почутими та побачили нові перспективи для себе та своїх дітей.

Програма враховувала особливості життя ромських жінок, пропонуючи гнучкий графік занять, неформальні методи.

Однак, ця програма не була ідеальною. Вона навчила нас багато чому, адже в ході її реалізації стали очевидними речі, які ми не врахували, про які не подумали, або такі, де самі стали жертвами стереотипів. Про ці невдачі і прорахунки ми теж відверто пишемо у цьому посібнику, адже так ви зможете навчитись на наших помилках і уникнути їх у своїх проєктах.

З метою підсумувати цей досвід виникла ідея створення посібника, який би зібрав усі напрацювання, методичні рекомендації та практичні поради. Його мета – допомогти іншим жіночим ОГС створювати ефективні освітні програми, що відповідають потребам ромських жінок.

ЦЕЙ ПОСІБНИК Є НЕ ЛИШЕ МЕТОДИЧНИМ ІНСТРУМЕНТОМ, А Й ЗАПРОШЕННЯМ ДО СПІВПРАЦІ. МИ СПОДІВАЄМОСЯ, ЩО ВІН СТАНЕ КОРИСНИМ РЕСУРСОМ ДЛЯ ТИХ, ХТО ПРАГНЕ РОЗШИРИТИ МОЖЛИВОСТІ РОМСЬКИХ ЖІНОК У СВОЇХ ГРОМАДАХ, ДОПОМАГАЮЧИ ЇМ ЗДОБУВАТИ ЗНАННЯ, РОЗВИВАТИСЯ ТА ВПЕВНЕНО БУДУВАТИ СВОЄ МАЙБУТНЄ.

ЩО ТАКЕ ІНКЛЮЗІЯ В ОСВІТНІХ ПРОЄКТАХ?

Інклюзія – це не просто модне слово, а фундаментальний принцип, який має на меті забезпечити рівний доступ до освіти для всіх, незалежно від походження, соціального статусу чи інших факторів. Часто інклюзія розуміється як формальне рішення або вимога з підручника – так, пандус ставлять зі сторони вулиці, коли у приміщенні людина опиняється перед великою сходовою кліткою. Інклюзія – це не лише технічні рішення, а рівний доступ до прав і можливостей для всіх ідентичностей, фізичних та психологічних можливостей, а також досвідів та візій. Це означає, що кожна людина має отримати не лише номінальне, а реальне включення у всі сфери життя, де її голос буде почутим, а потреби – врахованими. В освітніх проєктах інклюзія означає створення умов, за яких кожна людина має можливість навчатися та розвиватися відповідно до своїх потреб і потенціалу.

ІНКЛЮЗІЯ ЗДАЛЕКА

– це концепція, яку ми бачимо у міжнародних документах, політиках та стратегіях. Наприклад, ООН визначає інклюзивну освіту як процес, що забезпечує рівний доступ до якісного навчання для всіх, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, створюючи умови для повної участі в освітньому процесі.

ІНКЛЮЗІЯ ЗБЛИЗЬКА

– це конкретні дії, які ми можемо впроваджувати у наших громадах і навчальних програмах. Це адаптація навчальних матеріалів, створення підтримуючого середовища, зміна підходу до оцінювання та навчання. Це також боротьба зі стереотипами, які можуть заважати рівному доступу до освіти.

ЧОМУ ІНКЛЮЗІЯ ВАЖЛИВА?

Відповідь на це питання може бути дуже простою: тому що кожен із нас у будь-який момент може стати частиною маргіналізованої групи або групи, чий досвід виключений із загального наративу. Ми звикли жити в світі, де більшість має право на видимість, а меншості – ні. Але насправді ніхто не застрахований від того, щоб опинитися в ситуації виключення. Досвід вимушеної міграції, економічна нестабільність, втрата дому через війну, руйнування чи соціальні катаклізми – усе це може позбавити людину колишніх можливостей і поставити її перед обмеженнями, про які раніше вона навіть не замислювалася. Так само ідентичності, що не відповідають гетеронормативним уявленням більшості, можуть призвести до виключення з соціальних і правових систем.

Прийняття інклюзії як базової цінності означає не просто створення формальних умов для рівного доступу. Це означає зміну способу мислення, визнання того, що суспільство має включати всіх – не лише в теорії, а й на практиці. Це готовність не лише дозволити іншим бути присутніми, а й почути їх, навчитися у них, побачити світ їхніми очима.

**РІВНІСТЬ ГОЛОСІВ – ЦЕ РІВНІСТЬ
МОЖЛИВОСТЕЙ ВПЛИВАТИ НА СУСПІЛЬНІ
ПРОЦЕСИ. ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД
ПЕРЕДБАЧАЄ, ЩО КОЖЕН ДОСВІД МАЄ
ЗНАЧЕННЯ, ЩО КОЖНА ЛЮДИНА МАЄ
ПРАВО НА ПРОСТІР, У ЯКОМУ ВОНА МОЖЕ
РОЗВИВАТИСЯ, НАВЧАТИСЯ І ТВОРИТИ.
САМЕ ТАК СТВОРЮЄТЬСЯ СУСПІЛЬСТВО, У
ЯКОМУ НІХТО НЕ ВІДЧУВАЄ СЕБЕ ЗАЙВИМ, А
ВСІ МАЮТЬ МОЖЛИВІСТЬ БУТИ СОБОЮ.**

Коли ми говоримо про інклюзію в освіті, ми говоримо не лише про можливість навчатися. Ми говоримо про зміну структури суспільства, у якому всі мають рівні можливості формувати спільне майбутнє. Якщо ми приймаємо інклюзію як фундамент нашого бачення світу, то освітні проекти мають ставити за мету якісні перетворення середовища, де кожен голос почутий і кожен досвід врахований.

ЧОМУ ІНКЛЮЗІЯ ВАЖЛИВА САМЕ В ОСВІТНІХ ПРОЕКТАХ ДЛЯ РОМСЬКИХ ЖІНОК?

Люди, які мають привілей у суспільстві, часто не усвідомлюють його існування. Наприклад, купити книгу рідною мовою чи вивчати історію свого народу в школі здається звичайною річчю. Але для ромської громади в Україні - це розкіш. Уніфікованої версії ромської мови немає, як і шкільних програм, що відображають історію та культуру ромів. Через це ромською рідко пишуться книги, а ті, що існують, майже не потрапляють до книгарень. Роми – одна з найдавніших етнічних груп України, але їхня історія відсутня у шкільних підручниках і програмах університетів.

Повномасштабне вторгнення змусило багатьох українців вперше зіткнутися з проблемою культурного виключення. Опинившись за кордоном, багато хто відчув, як це – бути гостем у чужому суспільстві, мати обмежені можливості для самореалізації. Але ромська громада живе в таких умовах постійно, не тому що вони переїхали, а тому що суспільство часто ставиться до них як до чужинців. Від самого дитинства суспільство непомітно натякає: «Тебе тут не дуже й чекають». У таких умовах важко відчувати себе повноправною громадянкою, мати ресурси для розвитку та самореалізації.

Більшість проектів, що спрямовані на розвиток жінок, вже на етапі свого проектування несвідомо виключають ромок. Чому так відбувається? Це часто пов'язано з технічними перешкодами, зокрема відсутністю адаптованих матеріалів, неврахуванням мовного бар'єру чи особливостей доступу до освіти. У наступному розділі ми розглянемо причини такого виключення та надамо рекомендації, як зробити проекти інклюзивними, щоб вони охоплювали ширшу аудиторію та приносили реальну користь тим, хто найбільше потребує підтримки.

ЯК ЗАЛУЧАТИ МАРГІНАЛІЗОВАНІ ГРУПИ ДО СВОЇХ ПРОЄКТІВ?

РОБОТА З РОМСЬКИМИ ЖІНКАМИ ПОТРЕБУЄ РОЗУМІННЯ УНІКАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНОГО, ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ, В ЯКОМУ ВОНИ ЖИВУТЬ. ЧАСТО У ПІДРУЧНИКАХ ТА МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЯХ ЦІ АСПЕКТИ АБО ІГНОРУЮТЬСЯ, АБО СПРОЩУЮТЬСЯ ДО ЗАГАЛЬНИХ ПІДХОДІВ, ПРЕДСТАВЛЯЮЧИ РОМІВ ФАКТИЧНО ГОМОГЕНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ. НАСПРАВДІ КОЖНА ГРОМАДА МАЄ СВОЇ ОСОБЛИВОСТІ, І ЇХ ВРАХУВАННЯ – КЛЮЧ ДО УСПІХУ.

НА ПРИКЛАДІ НАШОГО ПРОЄКТУ:

Проєкт реалізовувався у 6-ти громадах – містах Одеса, Ужгород, Берегово та селищі Середньому, Закарпатської області, у м. Золотоноша Черкаської області, а також у одній з громад, що проживає у Львівській області. Освітня частина була проведена у 5-ти.

Чому так сталося?

У Львівській області проєкт допомагав лише гуманітарною допомогою та доступом до критичних ресурсів (їжі, гігієни, дрів). Вибрана громада проживає у тимчасових саморобних помешканнях у лісі, вони не мають доступу до електрики, загального приміщення, де могли б зібратися учасниці тренінгів та яке було б придатне до освітніх цілей. Так виглядає технічна сторона проблеми, але також матеріали (не теми) розроблені для освітньої програми були б мало релевантні для жінок цієї громади. У будь-якій громаді будь-якого суспільства жінки не застраховані від ризику сексуального та гендерно-зумовленого насилля. Знання пов'язані з цією темою потенційно є надзвичайно корисними для жінок цієї громади, однак стандартний набір рекомендацій – телефони і контакти служб, до яких можна звернутися, організації та точки підтримки, можливість для жінки перебувати у безпечному місці на постійній основі – не можливо реалізувати в умовах життя у закритому поселенні суттєво віддаленому від цивілізації. Умови, місце проживання, характеристика спільноти визначають реалістичність порад та релевантність освітніх матеріалів для потенційної аудиторії.

ЩЕ ТРОХИ ПРИКЛАДІВ:

Закарпаття наче не така вже й велика область України, але навіть на відстані 70-ти кілометрів одне від одного Ужгород, Берегово та с. Середнє виявилися абсолютно різними громадами зі своїми специфічними потребами.

Роми з Серднього є громадою закритого типу, у селищі проживають виключно роми, воно знаходиться на відділеній відстані від інших населених пунктів. Жінки тут набагато менше, ніж наприклад жінки в Ужгороді, стикаються з дискримінацією за етнічною ознакою, оскільки мають дуже обмежений контакт з зовнішнім світом. Їх повсякденне життя підпорядковане сімейним справам і рутині, тож найбільший відгук у них викликали теми пов'язані з правами жінки у родині, цінністю домашньої праці, опіки на дітьми та здоров'ям. Українська мова є зрозумілою для більшості місцевих жінок, але основною побутовою мовою є ромська.

Через безпосередню близькість до кордону, історичні та культурні зв'язки ромська і українська спільнота в Берегово володіють угорською мовою. Однак для ромської спільноти характерне не знання української – вони володіють лише угорською та ромською. Це стало важливим викликом при побудові програми тренінгу та потенційних активностей, розмов та залучення аудиторії до тренінгу.

Врешті в Ужгороді учасницями тренінгів були як місцеві жінки та дівчата, так і жінки ВПО ромського походження. Жінки з досвідом вимушеного переміщення, які приїхали з південних та східних регіонів України, відмічають зокрема, що рівень дискримінації ромського населення в Ужгороді є суттєво вищим ніж у їх рідних містах. До вимушеної міграції більшість з них мали роботу, були інтегровані у суспільне життя, вони також мають вищий рівень освіти – вміють читати, писати, мають закінчену середню, часами вищу освіту. На відміну від ромок Ужгорода, вони не навчалися у сегригованих школах. Найбільшу цікавість у цієї аудиторії викликали тренінги з кар'єрного розвитку, побудови власного бізнесу, а також теми, які торкалися історії ромської культури, приклади з життя видатних жінок ромського походження.

Навіть на такому простому прикладі і малій вибірці стає зрозуміло, що запити, можливості і потреби жінок у кожній громаді є різними і дуже закоріненими у досвіді, місцевості, звичаях та загалом у контексті.

**ПЕРШ ЗА ВСЕ ТРЕБА
ВІДМОВИТИСЬ
ВІД СТЕРЕОТИПІВ,
ПОЗНАЙОМИТИСЯ ТА
СПРОБУВАТИ ЗРОЗУМІТИ
ГРОМАДУ, З ЯКОЮ ВИ
ВИБРАЛИ ПРАЦЮВАТИ.**

ДОРОЖНЯ КАРТА

ОТЖЕ, ВСІ ГРОМАДИ РІЗНІ, ЩО ДАЛІ?

Розробка інклюзивного освітнього проекту потребує не лише розуміння цільової аудиторії, а й комплексного підходу, який враховує її потреби, виклики та можливості.

У цьому розділі ми пропонуємо покрокову дорожню карту, яка допоможе вам структурувати процес створення інклюзивного проекту, зробити його ефективним і довготривалим.

КРОК 1. ЗНАЙДІТЬ ПАРТНЕРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Пошук партнерів – один із ключових етапів у створенні інклюзивного проєкту. Якщо ви представляєте організацію, що працює з маргіналізованими групами, шукайте партнерів, які мають експертизу в тематиці, що вас цікавить. І навпаки, якщо ви вже спеціалізуєтесь на певній темі, знайдіть організації, які представляють ці групи.

Обмінюйтеся експертизами – це ваш набір інструментів для роботи. Важливо також оцінити свої можливості залученості та рівень впливу. Обов'язково переконайтеся, що ваші цінності та бачення збігаються, адже саме вони визначатимуть дизайн і концепцію майбутнього проєкту. Крім того, вони стануть ресурсом для команди у складні моменти.

КРОК 2. ОБЕРІТЬ ГРОМАДУ ВАШОГО ПРОЄКТУ

Починати роботу варто на мікрорівні, поступово масштабуючи її. Саме зв'язок із громадою, розуміння реальності її життя та потреб визначатимуть ефективність вашого проєкту.

Обирайте громаду, яка вам знайома, і з якою ви маєте можливість налагодити довірчий контакт.

Починайте комунікацію через довірених осіб усередині громади: місцевих лідерів, активістів, баронів. Завдяки їх підтримці ваші ідеї та починання отримають більше довіри, а ви самі зможете впевнитись, що ваша ініціатива є релевантною.

КРОК 3. ДІЗНАЙТЕСЯ ПРО ВИБРАНУ ГРОМАДУ ЯКНАЙБІЛЬШЕ

Перед тим як розпочати активну фазу, варто максимально глибоко зануритися у життя громади:

- Проведіть час із її представницями, дізнайтеся, як виглядає їх звичайний день та дозвілля.

- Дізнайтеся, чи є в громаді організовані збори, церковні служби, спільні ініціативи.

- З'ясуйте, наскільки жінки залучені в громадське життя: чи мають вони стабільну роботу, чи створюють групи за інтересами?

- Визначте, наскільки згуртованою є громада та які ключові виклики можуть вплинути на реалізацію вашого проєкту.

Цей етап допоможе не лише адаптувати ваш проєкт до реальних умов, але й знайти природні точки входу для роботи з жінками громади.

КРОК 4. СФОРМУЛЮЙТЕ ПРОБЛЕМУ, МЕТУ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Спільно з партнерами визначте основну проблему, яку ви хочете вирішити, мету проєкту та досяжні результати. Чітко сформулюйте:

- Що ви вважаєте успішним результатом проєкту?

- Які індикатори підтвердять, що ваш проєкт ефективний?

- Як ви зможете оцінити зміни, які він принесе?

Обов'язково консультуйтеся з лідерами громади та потенційними учасницями проєкту. Організуйте брейншторм або відкриту дискусію, щоб дізнатися:

- Чого саме жінки громади очікують від проєкту?

- Що вони вважатимуть успіхом і результатом проєкту?

- Як би вони визначили індикатори для результату?

ЗАЛУЧЕННЯ УЧАСНИЦЬ ВЖЕ НА ЦЬОМУ ЕТАПІ НЕ ЛИШЕ ДОПОМОЖЕ ВРАХУВАТИ ЇХ ІНТЕРЕСИ ТА ЗАБЕЗПЕЧИТИ РЕЛЕВАНТНІСТЬ ПРОЄКТУ, А Й СТВОРИТЬ СПІЛЬНУ МОТИВАЦІЮ ДО ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ.

ЦЕ ДОЗВОЛИТЬ ПЕРЕТВОРИТИ АУДИТОРІЮ З ПАСИВНИХ СЛУХАЧОК НА АКТИВНИХ СПІВТВОРЧИНЬ ІНІЦІАТИВИ.

Коли учасниці беруть участь у плануванні проєкту, вони не лише краще розуміють його цінність, а й стають більш вмотивованими продовжувати цю роботу в майбутньому. Вони отримують навички самопомогти та управління спільними ініціативами, що сприяє стійкості результатів навіть після

завершення проєкту. Такий підхід також формує внутрішнє розуміння процесів, необхідних для створення подібних ініціатив у майбутньому, та дає жінкам громади практичні знання для самостійного впровадження подібних програм.

КРОК 5. РОЗРОБІТЬ ПЛАН ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

Визначте ключові теми, які буде охоплювати ваша освітня програма, та складіть детальний план її реалізації. Оцініть власні можливості та, за потреби, залучіть сторонніх експертів: тренерок, медіаторок, фахівчинь у сфері медицини чи права.

Звертайтеся за консультаціями щодо експертиз, яких вам бракує, розширюйте коло співпраці та комунікації. Проте важливо не делегувати завдання механічно. Спільна робота над кожним етапом та обговорення деталей допоможуть усім учасникам процесу навчатися разом. Натомість поверхневе делегування без глибокого занурення у контекст може лише поглибити кризу, з якою ви працюєте.

При виборі експерток звертайте увагу не лише на їхню кваліфікацію, а й на етичні принципи їхньої роботи, спільні з вами цінності, досвід роботи з цільовою аудиторією. Важливо переконатися, що їхній підхід сприятиме формуванню безпечного та довірливого середовища, виключаючи будь-які форми дискримінації чи патерналістського ставлення.

Також варто заздалегідь обговорити з запрошеними експертками особливості громади та їх потреби. Узгодьте адаптацію навчальних матеріалів, методику проведення тренінгів, а також базові культурні аспекти, які можуть вплинути на ефективність комунікації та сприйняття інформації учасницями.

КРОК 6: ДИЗАЙН ПРОЄКТУ

Маючи готовий план та чітке розуміння своєї аудиторії, важливо протестувати кожен його пункт через запитання:

ЯК МИ МОЖЕМО СТВОРИТИ БЕЗПЕЧНІ ТА КОМФОРТНІ УМОВИ ДЛЯ УЧАСТІ НАШОЇ АУДИТОРІЇ?

У випадку роботи з жінками з ромської спільноти на етапі проєктування варто врахувати такі аспекти:

ЧИ МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДУ НЕ СТВОРЮВАТИМЕ ДИСКОМФОРТУ ДЛЯ АУДИТОРІЇ ТА ЧИ НЕ ДЕМОТИВУВАТИМЕ ЇЇ ПРЕДСТАВНИЦЬ БРАТИ УЧАСТЬ?

Приклад 1: Якщо для проведення заходу ви орендуєте конференц-залу дорогого готелю, чи впевнені ви, що персонал та гості готелю з повагою ставитимуться до учасниць, зокрема ромських жінок і дівчат? Через часті випадки дискримінації у громадських закладах представниці ромської громади не рідко уникають таких місць, аби не наразити себе на неприємні ситуації. Для організації освітніх заходів краще вибирати знайомі та безпечні простори, які систематично демонструють свою відкритість до вашої потенційної аудиторії.

Приклад 2: Якщо ви проводите виїзну освітню сесію, яка вимагає присутності та залученості протягом кількох днів, варто переконатися в наступному:

1. Чи доступні ці заняття для жінок із дітьми, особливо раннього віку? Чи передбачені опікуни та дитячі кімнати, де жінки могли б залишити дітей на час занять? Чи розклад заходів враховує обов'язки та потреби матерів із дітьми?
2. Консультуйтеся з профільними НГО, що працюють у громаді, а також із лідерами громад, чи дозволяють культурні традиції та звичаї жінці виїхати самій або чи буде хтось із громади супроводжувати її? Такі питання зазвичай легко вирішуються у співпраці з представниками громади.

ЧИ ПРОГРАМА, ЗАПЛАНОВАНІ ЗАХОДИ ТА СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЄКТІ ВІДПОВІДАЮТЬ ПОТРЕБАМ ТА МОЖЛИВОСТЯМ АУДИТОРІЇ?

Приклад 1: Однією з поширених проблем у ромських громадах є неписьменність. Варто бути готовими до того, що частина вашої аудиторії не вмітиме читати і писати, а ще частина не матиме базової середньої освіти. Це вимагає адаптації більшості матеріалів, розроблених для попередніх тренінгів, змін у форматах активностей та ширшого використання відео- й мультимедійних матеріалів.

Приклад 2: Також досить розповсюдженою проблемою є відсутність документів (паспортів, свідоцтв про народження) серед ромів і ромок. Важливо враховувати це під час розрахунку умов звітності чи реєстрації у проєкті.

Приклад 3: Якщо ви запланували захід про кар'єрні можливості для жінок, але його аудиторією є жінки, які проживають у закритій громаді, де кар'єра для жінки не вважається цінністю, а часом навіть сприймається з осудом, то матеріали і теми такого тренінгу мають бути суттєво змінені. Варто почати не з курсу про створення малого бізнесу, а з серії розмов про роботу і підприємництво, брейнштормів із учасницями, пошуку аргументів, як робота і професійний розвиток можуть бути корисними для родини, громади і самої жінки.

Приклад 4: Впевніться, що час тривання освітнього заходу відповідний для вашої аудиторії. Це може стосуватися особистого часу, який жінки можуть приділити тренінгам через зайнятість вдома чи необхідність опіки над дітьми. Також варто врахувати середній рівень освіти вашої аудиторії. Насправді вміння тривалий час концентруватися на певній інформації та ефективно її сприймати – це навичка, якої нас навчають у школі та університеті, і яку ми з часом втрачаємо. Якщо ваша аудиторія не часто відвідує освітні заходи (а тренінги доступні ромським жінкам насправді організовують не часто), потурбуйтеся про те, щоб час тривання заходу не перевищував 2-3 години, організуйте перерви, кава-брейки, розбийте програму тренінгу на кілька днів чи кілька занять, використовуйте методи активного залучення аудиторії і уникайте лекційних форматів.

КРОК 7: КОМУНІКАЦІЯ

Ефективна комунікація – ключ до успішного залучення маргіналізованих груп, зрештою це і є перший контакт з потенційною аудиторією. Від комунікації та її стратегій залежить чи почує нас наша аудиторія, але також чи відчує, що цей проєкт для неї, зрозуміє, що тут вона зможе почуватися безпечно і відкрито.

ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Доступність. Спробуйте пояснити ідею свого проєкту максимально простими словами, наприклад фраза «права жінки» мало про що скаже вашій аудиторії, а термін «гендерно-зумовлене насильство» буде не лише незрозумілим, але і відлякає найбільш вразливу частину аудиторії. Шукайте слова, приклади та історії, які б говорили до вашої аудиторії, зверталися безпосередньо до їх мрій та досвіду.

Ми вже згадували, що інформація про проєкт, у тому числі і запрошення, мають бути доступними неписьменним людям. Якщо для участі у проєкті треба заповнити гугл-форму або написати мотиваційний лист – це може стати суттєвою перешкодою для участі ромських жінок. Подумайте про більш інклюзивні форми розповсюдження інформації - наприклад відео-запрошення у соцмережах.

Багатоканальність. Співпрацюючи з лідерками локальних громад, а також профільними ОГС, визначіть які способи комунікації є найбільш розповсюдженими у громаді – чи всі мають мобільні телефони (смартфони), чи всі користуються соцмережами та ресурсами типу YouTube (на яких потенційно ви можете розмістити рекламу про проєкт) через власний профіль, оскільки якщо користувач не авторизований, ви не зможете налаштувати профіль реклами. Частина вашої аудиторії не матиме номеру телефона (або не повідомлятиме його стороннім людям), ще більша частина не матимуть електронних адрес. Зафіксуйте місця, де збирається громада – суспільні центри, кімнати дозвілля, збори батьків у школі, церква – і разом з лідерами громад запросіть учасниць там. Ви також самі можете створити місце для зустрічі з громадою, наприклад, організувавши роздачу гуманітарної допомоги.

Чутливість до контексту. Врахування культурних особливостей, повага до традицій і звичаїв, уникнення стереотипів. Додаткові пояснення тут навряд чи потрібні. Перед стартом проєкту, проконсультуйтеся з лідерами та лідерками громади, дайте їм матеріали на перевірку і запитайте про фідбек з їхнього боку.

Не менш доцільним буде прописати на рівні запрошення чи анонсу, що подія розрахована саме на жінок ромської громади, або що ці жінки також запрошені до участі.

КРОК 8: МОТИВАЦІЯ І ВЗАЄМООБМІН

Присвячуючи освітню програму складним темам і соціальним викликам, ви, ймовірно, стикнетеся з конкретними індивідуальними запитами учасниць. Важливо передбачити можливість надання індивідуальної підтримки: психологічних консультацій, юридичних порад або соціальної допомоги.

ПЕРЕКОНАЙТЕСЯ, ЩО ВАША ПРОГРАМА ВКЛЮЧАЄ МОЖЛИВІСТЬ:

- **Проведення індивідуальних психологічних сесій для учасниць, які потребують додаткової емоційної підтримки.**
- **Консультацій із юристами, що допоможуть розв'язати конкретні правові питання.**
- **Механізмів перенаправлення учасниць до відповідних служб підтримки та НГО.**

Якщо ваш проєкт торкається теми домашнього насильства, заздалегідь підготуйте контакти кризових центрів, гарячих ліній, місцевих соціальних служб, які можуть надати невідкладну допомогу постраждалим.

Важливо, щоб учасниці знали, що після тренінгу вони не залишаться сам на сам із проблемами. Забезпечення доступу до реальних механізмів допомоги не тільки підвищить довіру до вашого проєкту, але й зробить його дієвим інструментом для покращення життя жінок у громаді.

КРОК 9: СИСТЕМАТИЧНІ ЦІННОСТІ

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ – ЦЕ НЕ РАЗОВА ДІЯ, А СИСТЕМНИЙ ПІДХІД.

Процес впровадження змін вимагає часу. Можливо, перші спроби не дадуть очікуваного результату – аудиторія може не одразу відгукнутися, не наважитися брати активну участь або не проявити відкритості. Це природний етап, адже довіра, особливо в спільнотах, які багато разів зазнавали виключення, не будується миттєво. Контакт і взаєморозуміння потребують часу, терпіння та готовності випробовувати нові підходи.

Важливо розуміти, що кілька тренінгів або поодинокі освітні програми не можуть призвести до системних змін у суспільстві. Як неможливо стати астрофізиком після однієї лекції, так і не можна очікувати, що один тренінг зможе сформулювати глибокі знання чи змінити життя громади. Справжній вплив досягається через тривалий процес.

Він потребує не лише передачі знань, а й створення можливостей для їх практичного застосування. Участь аудиторії у реальних кейсах, залучення до ініціатив, які безпосередньо впливають на їхнє життя, інтеграція отриманих знань у щоденні практики – все це є запорукою сталих змін. Лише так навчання перестане бути формальним, а стане дієвим інструментом для розширення можливостей жінок у їхніх громадах.

Результати інклюзивного підходу можуть проявитися не одразу, але вони закладуть основу для довготривалих змін. Кожна маленька дія, кожна зустріч, кожен спільний проєкт – це крок до більш відкритого та рівноправного суспільства, де кожна жінка, незалежно від свого походження, матиме змогу реалізувати свій потенціал.

ЦЕ МАРАФОН, А НЕ СПРИНТ.

ВІД ТРЕНЕРОК ТА ОРГАНІЗАТОРОК ПРОГРАМИ

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Під час реалізації освітніх проєктів неможливо передбачити всі виклики, які можуть виникнути. Найціннішим ресурсом у такій роботі є досвід – як власний, так і тих, хто вже працював із подібною аудиторією. У цьому розділі зібрані практичні поради від організаторок

та тренерок які брали участь у створенні та проведенні нашої освітньої програми. Вони допоможуть вам краще зрозуміти, які підходи працюють, а які ні, як уникати типових помилок і зробити освітній процес максимально ефективним для жінок ромської громади.

НАТАЛІЯ ВИШНЕВЕЦЬКА

ГО “Д.О.М.48.24”

ТРЕНІНГ: «ПРАВА ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ»

Права жінок - це тема, з якою постійно працює наша організація. Здебільшого я проводила тренінги щодо дотримання прав та розширення можливостей жінок, які пов'язані з темою гендерної рівності. Проте, така тема більш зрозуміла людям, які працюють в громадському секторі, державних структурах або є активістами. Розуміючи, що представниці ромської громади зустрічаються з набагато більшим спектром випадків, де порушуються саме базові їх права, а також враховуючи, що серед учасниць можуть бути жінки, які не вміють читати і писати, я адаптувала тренінг і зверталась до базових прав людини, які пов'язувала з досвідом учасниць, а також коментувала, як дотримання цих прав виглядає на практиці, куди звертатись і що робити, якщо їм відмовляють у доступі до гарантованих послуг.

В різних громадах я модифікувала тренінг залежно від настроїв групи та рівня їх активності.

Наприклад, я додала інтерактивну вправу, яка наочно демонструє різницю в суспільному статусі людей залежно від вразливостей - учасниці стають в лінію, їм роздаються ролі, а після зачитуються твердження на кшталт “Ви можете раз на рік відпочивати за кордоном”, і, якщо це твердження для їхньої ролі ствердне, вони роблять крок вперед. Таким чином через кілька тверджень лінія перетворюється в хаотично розміщених в просторі людей, з якими ми “знайомимось” і обговорюємо, які складнощі в них були в пересуванні, як вони ставляться до людей попереду них чи позаду. Ця вправа дає відчуття, що іноді, незважаючи на складнощі, наше місце в суспільстві - це результат вибору, нашої впевненості чи впертості, наприклад коли в ролі “одинокі мами” жінка крокувала достатньо часто всупереч стереотипу про бідність такої категорії, бо вважала, що заради дитини вона буде робити все можливе для успіху.

На початку тренінгу я просила учасниць згадати про радісні і сумні моменти в їхньому житті, написавши або намалювавши асоціацію з цими спогадами. Ці картки я розміщувала на стіні, де вже були прикріплені картки з базовими правами громадян. Коли всі учасниці озвучили свій досвід, я починала відкривати картки з правами, пояснюючи, що всі наші мрії, переживання, радості, розчарування так чи інакше з ними пов'язані, вони є спільними для всіх згідно Конституції, але через різні причини можуть бути під загрозою.

Ми розглядали такі ланцюжки-заява жінки щодо втраченого житла, наприклад, відповідав картці "Житло", і коментарю, що навіть якщо людина не має власного житла, вона має право на ночівлю в приміщенні, що реалізується через надання прихистку, розміщення в будинку нічного перебування, в медичних закладах тощо. А спогад про весілля відкривав картки "шлюб" та "особисте сімейне життя", і коментар, що ми обираємо собі супутника життя особисто, і ніхто не вправі впливати на це. Або бажання жінки, щодо прославлення Бога відповідав "Релігія" та вільному вибору віросповідання. В різних групах ми детальніше обговорювали забезпечення тих прав, які їм були цікаві. Окремо я давала поради, що

робити у випадках порушень. В кінці я розповідала випадок з нашої практики, коли ми відновлювали права ромської жінки, яка мала 6 дітей та постраждала від домашнього насильства. Процес зайняв півроку, і за цей час ми стикались з порушенням її прав всюди - відновлення виплат, видача документів, право на працевлаштування, на житло, на освіту для дітей та інше. Але в результаті, коли виплати поновили і виплатили заборгованість - жінка змогла купити квартиру.

Таким чином, в результаті тренінгу учасниці отримували розуміння, що таке права людини і як це стосується саме їх; що всі люди різні, але рівні, тому, незважаючи на різний статус в суспільстві, цю різницю можна і варто скорочувати, і з цим працюють правозахисні організації та уповноважені інституції; а також як на практиці виглядає доступ до реалізації їх прав.

Після тренінгу в усіх групах до мене підходили учасниці та розпитували про задоволення своїх потреб - підтримку мам в декреті, юридичні консультації тощо. Якщо я могла дати пораду - надавала одразу, якщо не могла - просила залишити контакт на випадок, якщо зможу щось запропонувати в майбутньому.

МАРИНА КОГУТ, КАРПАТСЬКА АГЕНЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ «ВЕСТЕД»

ТРЕНІНГ: «ПРАВА ЖІНОК У РОДИНІ»

Специфіка полягає в тому, що ромські громади живуть досить закритим життям і говорити про особистісні теми потрібно обережно, з урахуванням культурних норм громади. У цій програмі за основу я брала не лише законодавчі та нормативно-правові акти, але і аналіз традиційної ролі жінки в сім'ї згідно культурних традицій ромів.

Я намагалась вибудувати архетип жінки-матері/дружини/доньки за народними легендами та фольклором, для того, щоб підсилити розуміння високого статусу жінки в ромському суспільстві та викривлення цього статусу, яке сталося з часом. Основною метою було продемонструвати, що жінка є рівноправною не лише за законодавством, але і за ромськими традиціями.

Учасниці тренінгів дуже хочуть, щоб тренінг був для них, а не для "галочки". Працюючи саме з ромською громадою, рекомендую познайомитись з ромською

культурою, послухати пісні, почитати вірші і проникнутись їх змістом, для того, щоб мати розуміння аудиторії і способу комунікації з нею.

З мого досвіду, найкраще спрацювали відкриті запитання та уточнення по ходу тренінгу. Я ніби звирялась з слухачками щодо того, наскільки коректно я розумію їх громаду і наскільки їм зрозумілі мої слова. Не спрацював метод, за яким слухачки діляться власними історіями про проблеми в родині. В ході роботи чітко зрозуміла, що не варто задавати питання щодо сім'ї конкретно, оскільки це дуже особисте і жодна жінка не буде виносити їх на загальне

Найбільше відгуку отримала тема "викривлення традицій", в якій я пояснювала на основі фольклору, яку роль жінка історично відігравала в ромській громаді і як це з часом були спотворені, використовуючи "псевдотрадиції" як виправдання порушення прав жінок.

ЮЛІА ЧЕХУТА, ГО “СУЧАСНІ ЖІНКИ ЛУГАНЩИНИ”

ТРЕНІНГ: «ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ»

Мотивацією для участі в проєкті стало бажання покращити спроможність представниць ромської спільноти, ідентифікувати прояви різних видів домашнього насильства (фізичного, психологічного, економічного, сексуального) та формування нульової толерантності до його проявів.

Від учасниць освітньої програми ми очікували, хоча б мінімальний рівень обізнаності в питаннях, ДН та ГЗН. На ділі виявилось, що дві третини учасниць тренінгів зіштовхувалися з домашнім насильством особисто чи спостерігали його у своєму оточенні але не знали, як діяти, куди звертатись в таких випадках. Аудиторія показала дуже низький рівень обізнаності та мала дуже великий запит на покращення рівня знань.

Аудиторія в Золотоноші, Одесі, Ужгороді виявилась більш обізнаною, ніж в Середньому та Береговому. Представниці двох останніх громад майже нічого не знали про ДН та ГЗН. Більшість з них не вміли читати та

писати, у зв'язку з цим, нам довелося змінювати формат презентації. Нажаль, ми жодного разу не використали програму у повному обсязі. Багато часу витрачали на базові поняття, були змушені оперативно міняти матеріал з друкованого на візуальний (відео ролики, анімаційні фільми, історії з життя) які знайшли відгук та готовність до обговорення. Посилання на статті Закону України, цифри, відсотки сприймалися як незрозумілі. Для покращення динаміки в групі, варто розділити аудиторію по віку.

Вражає відкритість та бажання аудиторії до діалогу. Жінки готові слухати та навчатись, покращувати обізнаність та навички в питаннях запобігання та протидії ДН та ГЗН, ділитися ними в своїх родин, оточенні, рекомендувати відвідати аналогічні тренінги іншим жінкам. Ромська аудиторія потребує подальшої роботи з нею. В кожній громаді був запит на повторні тренінги, бо в силу обмеження по кількості учасників, не всі бажаючі змогли прийняти участь в заході, а такий запит є.

ТЕТЯНА ВАСИЛЬЄВА, ПОКРОВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЩИТ»

ТРЕНІНГ: «СИЛЬНІШІ ТА БЕЗПЕЧНІШІ - ТРЕНІНГ З САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОЗАХИСТУ ДЛЯ ЖІНОК З ЕЛЕМЕНТАМИ WENDO»

WenDo – це метод, що поєднує стратегії фізичного захисту, навички асертивності, фем-оптики, а також включає знання, засновані на досвіді жінок. На тренінгу жінки вчаться реагувати на насильство та різні форми порушення особистих кордонів, керувати своїм голосом, ефективно розпізнавати дискримінацію та насильство, вирішувати конфлікти, ламати стереотипи та долати страхи. Тренінг направлений на зміцнення почуття впевненості, самоцінності та ефективності. Особливістю тренінгу є те, що фізичні прийоми самозахисту за методом WenDo під силу жінкам різного віку, різної фізичної підготовки, в тому числі жінкам з інвалідністю.

ТРЕНІНГ СКЛАДАЄТЬСЯ З ТАКИХ ТЕМАТИЧНИХ

БЛОКІВ:

- **Знайомство.** Включає вправи на знайомство, інтеграцію, коротку інформацію про метод.
- **Асертивність.** Вправи на розвиток навичок асертивної поведінки.
- **Дихання та голос.** Вправи на голос, дихання, впевнену позицію.
- **Фізичні елементи WenDo.** Вправи на відпрацювання фізичних елементів, ударів, руками та ногами.

ЧЕРЕЗ ТЕ, ЩО ТЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ ЩОДО ЖІНОК, В ТОМУ ЧИСЛІ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, МОЖУТЬ БУТИ ТАБУЙОВАНИМИ, Я АДАПТУВАЛА СИТУАЦІЇ ДЛЯ ВПРАВ ПО ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ КОРДОНІВ ДО ТИХ, З ЯКИМИ ЖІНКИ МОЖУТЬ СТИКНУТИСЬ НА ВУЛИЦІ, В ТРАНСПОРТІ, В ПОБУТІ, В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. ЖІНКИ САМІ НАВОДИЛИ ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ, ДЕ ВОНИ СТИКАЛИСЬ З ПОРУШЕННЯ ЇХ ОСОБИСТИХ КОРДОНІВ, З ПРОЯВАМИ ДИСКРИМІНАЦІЇ – ТОМУ ВОНИ ПОЗИТИВНО СПРИЙНЯЛИ ТА ПІДТРИМАЛИ ІГРОВІ СИТУАЦІЇ, В ЯКИХ УЧАСНИЦІ ШУКАЛИ АСЕРТИВНІ РІШЕННЯ. УЧАСНИЦІ ВІДМІЧАЛИ, ЩО ЇМ БУЛО НЕ ТІЛЬКИ КОРИСНО ТА ПІДТРИМУЮЧЕ, А ЩЕ Й ВЕСЕЛО І ЦІКАВО.

Оскільки тренінг з WenDo – це здебільше практичний тренінг, то всі вправи на моделювання ситуацій, на асертивну поведінку, захист кордонів були підтримані. Складніше було адаптуватись під умови приміщення і провести фізичні прийоми самозахисту, які викликали цікавість, натомість їх пробували робити не всі, а здебільше це жінки молодшого віку. Важкими для учасниць були вправи на голос, деякі відмічали, що їм важко визволити голос, бо в житті вони не кричать, також важко було зосередитись і говорити асертивні фрази серйозно, без усмішок. Щодо питання, практики чи завдання, які були мною виключені з програми через порушення культурних табу чи етичних норм ромської громади - попередньо при розробці програми, я не включала в тему порушення особистих кордонів ситуації, пов'язані з сексуалізованим насильством.

ІРИНА БАБЕНКО, ГО ЖІНОЧИЙ ІНФОРМАЦІЙНО- КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ЦЕНТР

ТРЕНІНГ: «ПІДПРИЄМНИЦТВО ДЛЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК»

Тренінг для ромських жінок був спрямований на підвищення їх обізнаності про шляхи покращення економічного становища жінок, покращення їх побуту та підвищення їх соціального статусу у суспільстві на прикладах створення українськими жінками власної підприємницької діяльності або участі в роботі соціального підприємства, створеного громадською організацією.

Я маю багаторічний досвід реалізації освітніх проектів для жінок з різних соціальних груп: сільських жінок, безробітних жінок, жіночої молоді, постраждалих від домашнього насильства чи торгівлі людьми, жінок ВПО. Досвіду взаємодії з ромськими жінками не мала, але мені було цікаво його набути, зрозуміти можливості для подальшого розвитку.

Як саме програма цього тренінгу відрізнялася від аналогічних тренінгів проведених вами для загальноукраїнської аудиторії?

Дуже відрізняється. На тренінгах з підприємництва детально вивчаються всі складові бізнес- плану, організаційного плану, маркетингового плану, робляться розрахунки прибутковості власного продукту чи послуги, аналізується конкурентне середовище. Тренінг супроводжується практичними вправами, захистом напрацювань.

На що, в рамках тематики вашого тренінгу, ви рекомендуєте звернути особливу увагу колежанкам і колегам у подібних проєктах?

Чи є взагалі запит на такий тренінг і відповідність аудиторії. На мою думку, роботу з жінками ромської громади варто починати з підвищення їх самооцінки як мам, як домогосподарок і дружин. Провести навчальні програми для лідерів ромських громад з питання створення соціальних підприємств для створення робочих місць для ромських жінок з гнучким графіком роботи. Варто також змінювати стереотипне ставлення ромських чоловіків до ролі їх дружин.

Які методи роботи з аудиторією виявилися дієвими, а які не спрацювали?

Дієві методи: діалог, роз'яснення на прикладах, візуальні методи (відеофільми, слайди з фотографіями). Варто виключати вправи, які б ставили жінку в скрутну ситуацію або викривали б її неспроможність їх виконати - просити записати щось на дошці чи фліп чарті, зачитати і т.д.

Які теми, питання, практики чи завдання, які особливо добре сприймалися аудиторією і отримали найбільшу позитивну реакцію?

Найефективніша інформація для жінок була про вартість різних видів хатньої праці, про оцінку таких послуг на ринку праці, про можливості додаткового заробітку навичками різних видів хатньої роботи, про вклад жінки в сімейний бюджет своєю неоплачуваною працею. Цифра їх вразила: понад 117 тисяч гривень в місяць. На обличчях жінок була щаслива посмішка. А за почуті слова про їх цінність в житті сім'ї вони дякували.

Які теми, питання, практики чи завдання, які аудиторія сприймала особливо негативно

Не було таких.

ЛІЛІЯ МІНЕРАЛОВА, МЕДИЧНИЙ ЦЕНТР “MLP-MTDICAL”

ТРЕНІНГ: «РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ ТА МЕТОДИ ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї»

Моя мотивація до участі в цій програмі та роботи з ромськими жінками ґрунтується на прагненні створити доступ до важливої інформації про здоров'я, яка може значно покращити якість їхнього життя. Ромська громада часто стикається з соціальними бар'єрами, браком доступу до медичних послуг і недостатньою обізнаністю про сучасні методи планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я. Моя професійна місія як лікаря-гінеколога — подолати ці бар'єри, забезпечити підтримку та створити атмосферу довіри. Моя аудиторія — це жінки, які прагнуть зрозуміти, як краще піклуватися про себе, своїх дітей і родину. Водночас я розуміла, що їхній запит може бути не завжди чітко сформульованим через відсутність попереднього досвіду або бар'єри у спілкуванні з медиками. Це ще більше мотивувало мене створити відкритий простір для діалогу та донести ключові знання в доступній і зрозумілій формі.

СПЕЦИФІКА РОБОТИ ТА АДАПТАЦІЇ ПРОГРАМИ:

1

ПРОСТОТА

Уникати складних медичних термінів, використовуючи зрозумілі приклади та візуальні матеріали.

2

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Робити акцент на профілактиці, основах гігієни та доступних методах планування сім'ї.

3

ГНУЧКІСТЬ

Змінювати акценти залежно від запитів, більше уваги приділяти темам, які викликали інтерес або запитання.

4

ПОВАГА

Виключити теми чи формулювання, які можуть порушити традиційні етичні норми громади.

МЕРЕЖУВАННЯ

СПИСОК ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО СТВОРИЛИ ПРОГРАМУ

Співпраця та обмін досвідом є ключовими факторами успіху та стійкості будь-якої інклюзивної ініціативи. У цьому розділі ми надаємо контакти та знайомимо вас з організаціями, які відіграли важливу роль у розробці цієї програми.

Ми відкриті до співпраці, консультацій та подальшого розвитку програми— розширення її охоплення, адаптації до нових громад або обміну знаннями та методиками. Ми віримо, що сильні партнерські мережі створюють потужний вплив, і запрошуємо всіх, хто поділяє наші цінності, приєднатися до спільної роботи.

ЗОБФ БЛАГО

Місія організації - це надання освітньої, соціальної та правової допомоги жінкам і дітям з багатодітних, малозабезпечених ромських сімей.

Мета організації:

- поліпшення якості освіти серед ромських дітей та підвищення рівня правової та соціальної свідомості батьків;
- збільшення кількості ромських дітей в українських школах;
- сприяння культурному різноманіттю та репрезентації ромської спільноти в Україні.

Директорка: Елеонора Кулчар

www.blago.in.ua

ГО “Д.О.М.48.24” ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

**Керівниця Наталія
Вишневецька**

www.dom4824.org

ГО РОМАНІ РОТА ЗОЛОТОНОША

**Директор: Володимир
Бамбула**

www.roma.ck.ua

КАРПАТСЬКА АГЕНЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ «ВЕСТЕД» УЖГОРОД

www.kaplvested.info

ПЛАНЕТА ДОБРИХ ЛЮДЕЙ ОДЕСА

Директор: Максим Джум

[https://www.facebook.com/
groups/kp.planet/](https://www.facebook.com/groups/kp.planet/)

ЖІНОЧИЙ ІНФОРМАЦІЙНО- КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ЦЕНТР ЖИТОМИР

Директорка Ірина Бабенко

www.wicc.com.ua

ГО «ПОКРОВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЩИТ»

**Директорка Марія
Шамоніна**

[www.facebook.com/profile.
php?id=100031928246647](https://www.facebook.com/profile.php?id=100031928246647)

СУЧАСНІ ЖІНКИ ЛУГАНЩИНИ ЛУЦЬК

Директорка Юлія Чехута

[www.facebook.com/profile.
php?id=100087189627154](https://www.facebook.com/profile.php?id=100087189627154)

ЗОБФ БЛАГО

WEBSITE

www.blago.in.ua

АДРЕСА

вул.Швабська 17/2
м.Ужгород
88000, Україна

КОНТАКТ

+380501518605
[eleonorakulcar@
gmail.com](mailto:eleonorakulcar@gmail.com)

©2025, ЗОБФ БЛАГО

Усі права захищені. Жодна частина цієї книги не може бути відтворена, без попереднього письмового дозволу правовласників.